

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ТА
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

***МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

Рівень вищої освіти : третій (освітньо-науковий)

Спеціальність: 081 «Право»

2021

УДК 341.01

Рекомендовано до друку:
Вченою радою
економіко-правового факультету,
(протокол № 2 від «6» вересня 2021 р.)

Рецензенти:

Миколенко О. І., докт. юрид. наук, професор, завідувач кафедру адміністративного та господарського права

Стрельцова Є. Д., докт. юрид. наук, доцент, завідувачка кафедру загальноправових дисциплін та міжнародного права

Нігрєєва О.О.

Теорія та практика міжнародної правотворчості: методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» / О. О. Нігрєєва / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса: СПД Жмай, 2021. 28 с.

ЗМІСТ

1.	Пояснювальна записка.....	4
2.	Тематичний план навчальної дисципліни.....	6
3.	Зміст лекцій, плани семінарських занять, методичні вказівки для самостійної роботи студентів.....	7
4.	Контрольні питання з навчальної дисципліни.....	21
5.	Список рекомендованих джерел для вивчення навчальної дисципліни.....	22
6.	Методи навчання та система контролю знань.....	26

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма дисципліни «Теорія та практика міжнародної правотворчості» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки аспірантів (третього рівня вищої освіти) за спеціальністю 081 «Право».

Предметом вивчення є теоретичні знання щодо процесу міжнародної правотворчості. Курс містить інформацію про джерела міжнародного права та інші юридичні засоби регулювання міжнародних відносин. У цьому аспекті студенти матимуть змогу більш глибоко зрозуміти сутність різних міжнародних актів та особливості їх взаємодії із національною правовою системою.

Міждисциплінарні зв'язки: «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Проблеми взаємодії міжнародного права з правовою системою України», «Міжнародний захист прав людини».

Метою дисципліни є надання студентіві ґрунтовних теоретичних знань щодо процесу міжнародної правотворчості та вироблення навичок їхнього практичного застосування. Це необхідно для здійснення сучасних наукових досліджень у межах галузей не тільки міжнародного, але й національного права, адже наразі розроблення ефективного та якісного національного законодавства майже не можливе без урахування положень міжнародних договорів, рішень міжнародних організацій та судів, які регулюють відповідні відносини на міжнародному рівні.

Завданнями дисципліни є:

- опанування студентами інструментарію науки міжнародного права;
- вивчення ключових характеристик процесу міжнародної правотворчості;
- розвиток навичок роботи з першоджерелами, зокрема, міжнародними договорами, законами України, як-то: розуміння студентами основних понять, орієнтація у змісті договору, закону, його тлумачення;
- формування у студентів вміння комплексного та глибокого аналізу спірних та проблемних ситуацій взаємодії двох систем, які впливають на правотворчість як у міжнародному, так і в національному праві;
- розуміння студентами основних тенденцій розвитку міжнародної системи, що впливають на формування міжнародного правопорядку.

Міжнародне право взагалі та курс «Теорія та практика міжнародної правотворчості» зокрема являють собою досить складні навчальні дисципліни. Це обумовлено великим обсягом матеріалу, що його мають засвоїти студенти. Крім того, багато положень міжнародного права є дискусійними, що, як наслідок, спричиняє наявність різних, а іноді й цілковито протилежних точок зору з одного питання. Отже, у процесі вивчення курсу принципову роль відіграють лекційні заняття, у рамках яких студенти за допомогою викладача знайомляться з найважливішими положеннями міжнародного права та можуть зорієнтуватись у розумінні

складних дискусійних тем та питань. Більш поглибленому вивченню та засвоєнню матеріалу сприяють практичні заняття, основний час яких присвячується дослідженню нормативних документів та розв'язанню задач із міжнародного права. Для якісного вивчення та закріплення матеріалу вкрай необхідною є наполеглива самостійна робота студента. Задля полегшеного структурованого опанування навчальною дисципліною студенти мають користуватися питаннями для самостійної роботи та заліку, наведеними у рекомендаціях. Результати їхньої роботи над завданнями, запропонованими для самостійного розв'язання, повинні бути викладені у письмовій формі. Студенти надають їх для перевірки викладачу, що враховує отримані ними бали при заліковому оцінюванні. Звісно, що у процесі самостійної підготовки студенти повинні користуватися не тільки курсом лекцій, але й підручниками та іншими джерелами, зазначеними у списку рекомендованої літератури. Підсумковою формою контролю знань є складання заліку.

Вимоги до знань і умінь

А) знати:

- основні положення теорії міжнародного публічного права, чинне законодавство України, що стосується укладання міжнародних договорів, наукові підходи до взаємодії міжнародного та національного права;
- перелік джерел міжнародного права, їх визначення та характеристики;
- особливості процесу міжнародної нормо- та правотворчості, етапи та суб'єктів правотворчості;
- роль «первинних» та «вторинних» джерел міжнародного права у формуванні його нормативного масиву

Б) уміти:

- орієнтуватися у сучасних підходах до джерельної бази міжнародного права;
- коректно застосовувати міжнародно-правову юридичну термінологію;
- розрізняти міжнародні акти юридично обов'язкового та необов'язкового характеру;
- розуміти особливості міжнародної звичаєвої правотворчості;
- ефективно та доречно користуватися міжнародними актами при проведенні наукових досліджень.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика міжнародної правотворчості												
Тема 1. Поняття та особливості міжнародної правотворчості	14	2	2			10	14	2	2			10
Тема 2. Джерела міжнародного права у контексті міжнародної правотворчості	16	4	2			10	16	4	2			10
Змістовий модуль 2. Окремі види міжнародної правотворчості												
3. Міжнародна договірна правотворчість	18	4	4			10	18	4	4			10
4. Міжнародна звичаєва правотворчість	14	2	2			10	14	2	2			10
Змістовий модуль 3. Новітні тенденції розвитку міжнародної правотворчості												
5. Роль міжнародних судів у процесах міжнародної правотворчості	14	2	2			10	14	2	2			10
6. «М'яке право» та інші юридичні засоби врегулювання міжнародних відносин	14	2	2			10	14	2	2			10
Усього годин	90	16	14			60	90	16	14			60

3. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Поняття та особливості міжнародної правотворчості

Лекція

Загальна характеристика міжнародного публічного права та визначення його особливостей у порівнянні із внутрішньодержавним правом. Розрізнення за предметом, об'єктами, суб'єктами, джерелами, способом утворення та забезпечення дії норм. Поняття міжнародної правотворчості, характеристика міжнародної правотворчості як юридичного процесу. Принципи міжнародної правотворчості та її види. Міжнародний нормотворчий і міжнародний правотворчий процеси. Етапи міжнародного правотворчого процесу. Суб'єкти міжнародної правотворчості.

Семінарське заняття

1. Поняття міжнародної правотворчості.
2. Принципи міжнародної правотворчості та її види.
3. Міжнародний нормотворчий і міжнародний правотворчий процеси.
4. Етапи міжнародного правотворчого процесу.
5. Суб'єкти міжнародної правотворчості.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Які відмінності міжнародної та національної правотворчості?
2. У чому відрізняється право- та нормотворчість у міжнародному праві?
3. Визначити суб'єктів міжнародної право- та нормотворчості.
4. Хто приймає участь у міжнародній звичаєвій правотворчості?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Незважаючи на те, що міжнародне право сформувалося під впливом саме національного права та на їх тісний взаємозв'язок у сучасний період, між цими двома системами існують значні відмінності, які стосуються предмета, об'єктів, суб'єктів, джерел, способу утворення та забезпечення дії норм.

Норма міжнародного права є первинним, базовим елементом всієї системи міжнародного права. Нормам міжнародного права властива більшість рис норм національного права, однак є в них і дуже суттєві відмінності, які, зокрема, стосуються структури, порядку утворення та забезпечення.

На особливу увагу заслуговує питання правотворчості у міжнародному праві. Ця тема є однією з найбільш складних для вивчення, адже процес міжнародної правотворчості не є чітко регламентованим та викликає безліч запитань як теоретичного, так і практичного характеру. Як наслідок, у науці міжнародного права також відсутня єдність думок щодо її поняття та визначальних характеристик.

Міжнародна правотворчість становить один із різновидів юридичного процесу. Отже, їй характерні основні ознаки та властивості юридичного процесу у цілому. Це може допомогти студентам у розумінні цього доволі складного виду діяльності.

Міжнародна правотворчість як будь-який правотворчий юридичний процес полягає у розробленні, зміні та відміні норм міжнародного права та здійснюється виключно уповноваженими правотворчими суб'єктами із застосуванням певних правил та прийомів юридичної техніки.

Міжнародна правотворчість, як і будь-який інший юридичний процес, підпорядковується певним керівним началам – принципам, які б забезпечували системність, ефективність, впорядкованість цієї діяльності. До їхнього числа відносяться принципи міжнародної законності, рівноправності, дотримання національної процедури схвалення державою нової норми міжнародного права, відкритості, наукової обґрунтованості. Бажано, щоб задля покращення результатів міжнародна правотворчість відповідала принципам планування та суворой диференціації правотворчих повноважень, що, однак, є мало ймовірним з огляду на особливості цього процесу у міжнародному праві. З огляду на те, що процес утворення різних джерел міжнародного права дуже відрізняється, можна казати про такі основні різновиди міжнародної правотворчості як договірна та звичаєва міжнародна правотворчість.

Дуже важливо засвоїти, що більшість норм міжнародного права проходить два етапи створення та набуває своєї обов'язковості, тобто стає нормою, саме після надання їм юридичної сили державами на другому етапі (вираження *opinio juris*). Виокремлення двох етапів правотворчості у міжнародному праві (узгодження волі суб'єктів щодо змісту нормативного припису та надання йому юридичної обов'язковості) допомагає відрізнити її від міжнародної нормотворчості, якій не властивий другий етап.

Розрізнення зазначених вище понять є дуже важливим для визначення суб'єктів, що можуть приймати участь у міжнародній нормо- та правотворчості. Вочевидь, перелік перших є набагато ширшим, адже до традиційних суб'єктів міжнародної правотворчості у вузькому сенсі відносять тільки держави та міжнародні міжурядові організації.

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основи теорії: підруч. Київ : Либідь, 2002. 605 с.
2. Гердеген М. Міжнародне право. Київ : К.І.С., 2011. 516 с.
3. Міжнародне публічне право : підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків : Право, Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
4. Нігрєєва О.О. Правотворчість у міжнародному праві: окремі питання. *Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства*: колект. монографія / за ред. В. П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. С. 267–293.
5. Нігрєєва О.О. Про принципи міжнародної правотворчості. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Т. 18, Вип. 2 (23). С. 86–96.
6. Нігрєєва О. О. Правотворчість у міжнародному праві : до питання про визначення. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 4. С. 35–42.

Тема 2. Джерела міжнародного права у контексті міжнародної правотворчості

Лекція

Поняття джерел міжнародного права. Розрізнення джерел міжнародного права та допоміжних засобів врегулювання міжнародних відносин у контексті ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Основні ознаки міжнародного договору та міжнародного звичаю та їх співвідношення. Особливості процесу міжнародної договореної правотворчості. Особливості процесу міжнародної звичаєвої правотворчості. Сутність та особливості застосування загальних принципів права для врегулювання міжнародних відносин. Утворення та визначення загальних принципів права Допоміжні засоби врегулювання міжнародних відносин.

Семінарське заняття

1. Поняття джерел міжнародного права, їх перелік. Нові «нетрадиційні» джерела.
2. Поняття та основні характеристики міжнародного договору, загальна характеристика міжнародної договірної правотворчості.
3. Поняття та основні характеристики міжнародного звичаю, загальна характеристика і міжнародної звичаєвої правотворчості.
4. Загальні принципи права як джерела міжнародного права, особливості їх утворення та ідентифікації.

5. Допоміжні засоби врегулювання міжнародних відносин: перелік та загальна характеристика.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Як Ви розумієте поняття «джерело права»?
2. Чи ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН дійсно містить перелік джерел міжнародного права?
3. Як міжнародні суди визначають зміст загальних принципів права?
4. Чи рішення міжнародних судів мають прецедентний характер?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Питання щодо джерел міжнародного права є одним з найбільш дискусійних у його науці. Ця ситуація спричинена різним розумінням терміну «джерело права». Багато хто посилається у цьому питанні на ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, у якій, однак, не зазначено перелік саме джерел міжнародного права, а лише ті засоби, до яких може звертатися суд, розглядаючи справи. З огляду на нечіткість положень статті та нові тенденції розвитку міжнародного права усі частіше можна зустріти пропозиції щодо розширення кола джерел міжнародного права та появи його нових «нетрадиційних» джерел. До них відносять, зокрема, юридичну практику, наукову доктрину, право справедливості, односторонні акти держав та інших суб'єктів міжнародного права, soft law, дипломатичний правовий діалог, багаторівневу кооперацію, гібридні публично-приватні угоди тощо.

Загальновизнаною є точка зору щодо наявності двох джерел міжнародно-правових норм: міжнародного договору та міжнародного звичаю. Поширеною є позиція щодо віднесення до їхнього кола також загальних принципів права та юридично обов'язкових рішень міжнародних організацій.

Міжнародний договір – одне з двох основних джерел міжнародного права. Саме це спричинило формування цілої галузі міжнародного права, присвяченої різноманітним аспектам укладання, дії, зміни та припинення міжнародних договорів.

Студенти мають знати основні характеристики міжнародних договорів, розуміти ключові моменти процесу їх укладання, знати суб'єктів, які можуть приймати участь у міжнародній договірній правотворчості.

Міжнародний договір є більш зручною формою вираження та закріплення норм міжнародного права, адже є писаним, чітко визначеним тощо. Проте це не наділяє його вищою юридичною силою порівняно із міжнародним звичаєм. Більш того, незважаючи на незручності і проблеми у застосуванні, норми міжнародного звичаю продовжують регулювати міжнародні відносини, що особливо важливо для тих сфер, у яких не діють міжнародні договори.

Проте міжнародний звичай є дуже специфічним джерелом міжнародного права, з утворенням та функціонуванням якого пов'язана ціла низка теоретичних та практичних проблем. Студенти мають знати сутнісні ознаки міжнародного звичаю та розуміти значення ключових елементів (об'єктивного та суб'єктивного), необхідних для його утворення у процесі міжнародної звичаєвої правотворчості.

Не менш складним для розуміння джерелом міжнародного права є загальні принципи права, які не варто плутати з основними принципами міжнародного права, хоча деякі вчені й розглядають останню категорію як різновид першої. У процесі підготовки варто визначитись із різними підходами, які сформувалися у доктрині міжнародного права стосовно визначення цієї категорії. На окрему увагу заслуговує позиція Міжнародного Суду ООН щодо ідентифікації та застосування загальних принципів. Важливу роль у цьому процесі відіграє також національна практика.

Спосіб правотворчості та інші особливості міжнародного права часто спричиняють ситуацію, коли щодо певних міжнародних відносин, які потребують врегулювання, не існує ані міжнародного договору, ані міжнародного звичаю, які б могли його забезпечити. У такій ситуації суб'єкти зазначених відносин можуть звертатися до допоміжних засобів врегулювання міжнародних відносин, до яких, зокрема, відносять рішення міжнародних організацій та заключні акти міжнародних конференцій, рішення міжнародних судових органів, доктрину міжнародного права, а також односторонні акти держав. Слід розуміти, що деякі вчені розглядають ці засоби або деякі з них як «допоміжні» або «вторинні» джерела міжнародного права. Важливо розуміти особливості утворення та дії зазначених засобів, а також їхнє значення, зокрема, для визначення змісту норм міжнародного права.

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основи теорії: підручник. Київ : Либідь, 2002. 605 с.
2. Гердеген М. Міжнародне право. Київ : К.І.С., 2011. 516 с.
3. Київець О. В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела : монографія. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. 479 с.
4. Міжнародне публічне право : підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків : Право, Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
5. Нігрєєва О.О. Правотворчість у контексті джерел міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2014. №5. С. 157–162.
6. Нігрєєва О.О. Міжнародна звичаєва правотворчість : окремі аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 123–128.
7. Нігрєєва О.О. Загальні принципи права як регулятор міжнародних відносин: поняття та визначення. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 197–201.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду 1945 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (ст. 38 Статуту Міжнародного Суду).

Тема 3. Міжнародна договірна правотворчість

Лекція

Поняття міжнародного договору, його види. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. Визначення міжнародної договірної правотворчості та її етапів у контексті стадій укладання міжнародних договорів. Порядок набуття чинності міжнародним договором. Застереження до міжнародних договорів, юридичні наслідки застережень. Зміна міжнародних договорів. Правотворчий ефект тлумачення міжнародних договорів. Підстави визнання міжнародного договору недійсним та способи його припинення. Особливості укладання та дії міжнародних договорів за Законом України «Про міжнародні договори» 2004 р.

Семінарське заняття

1. Поняття міжнародного договору, його види.
2. Етапи міжнародної договірної правотворчості, її суб'єкти.
3. Застереження до міжнародних договорів.
4. Особливості тлумачення міжнародних договорів.
5. Підстави визнання міжнародного договору недійсним та способи його припинення.
6. Особливості укладання та дії міжнародних договорів за Законом України «Про міжнародні договори» 2004 р.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Чи існують усні міжнародні договори?
2. На якому етапі міжнародний договір стає юридично обов'язковим для держави?
3. Коли можна вносити застереження до міжнародних договорів?
4. Чим відрізняється денонсація та анулювання міжнародних договорів?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Міжнародні договори відіграють провідну роль у врегулюванні міжнародних відносин та є одним із основних джерел міжнародного публічного права. Поряд з цим міжнародний договір є й одним із важливих джерел права України. Отже, у процесі підготовки до теми студенти мають

ознайомитися не тільки із джерелами міжнародного права, такими як: Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р., але й з відповідним законодавством України, перш за все, Конституцією України (ст. 9 та 18) та Законом України «Про міжнародні договори» 2004 р.

Вивчаючи характеристики міжнародних договорів, необхідно приділити окрему увагу питанню їхньої класифікації, зокрема, вміти пояснити різницю між відкритими та закритими міжнародними договорами, між договорами універсального та міжрегіонального характеру. Правотворчий процес, зокрема його суб'єкти, у випадку різних видів міжнародних договорів буде мати певні відмінності.

Одним із найважливіших питань теми є питання етапності укладання міжнародних договорів. У цьому аспекті необхідно розуміти значення того чи іншого етапу у процесі набрання міжнародним договором юридичної сили. Зокрема, студенти мають знати процедури, за допомогою яких держава може висловити згоду на юридичну обов'язковість міжнародного договору для неї. Найпоширенішою з них є ратифікація договору, однак в Україні це не єдина процедура надання обов'язковості міжнародним угодам. Важливо вміти пояснити, які саме договори підлягають ратифікації в Україні, а які – іншим процедурам. Для повноти відповіді на питання щодо етапів укладання міжнародних договорів студенти мають розуміти юридичне значення та наслідки реєстрації міжнародних договорів у Секретаріаті ООН.

Окремо необхідно розглядати питання зміни міжнародних договорів. У цьому зв'язку важливо розрізнявати поняття «застереження» та «поправка».

Важливе значення для врегулювання міжнародних відносин та відіграє правильне тлумачення міжнародних договорів, що іноді навіть має певний правотворчий ефект. Необхідно знати види та засоби тлумачення.

Вивчаючи питання припинення дії міжнародних договорів, важливо розрізнявати його випадки із випадками визнання міжнародного договору недійсним, адже ці ситуації мають цілковито різні юридичні наслідки. Недійсним міжнародний договір може бути визнаний унаслідок дефекту волі, форми, змісту чи суб'єкта. Потрібно надати пояснення та навести приклади цих випадків. У свою чергу, припинення договору може бути вольовим або ж автоматичним. Студенти мають перерахувати способи, що належать до цих двох категорій. Зокрема, необхідно пояснити різницю між денонсацією та анулюванням договору.

На завершення теми студенти мають вивчити особливості укладання, зміни та припинення міжнародних договорів за Законом України «Про міжнародні договори» 2004 р. та вміти порівняти його положення із положеннями Віденської конвенції 1969 р.

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Київець О. В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела : монографія. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. 479 с.
2. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В. Г. Буткевич та ін. Київ: Либідь, 2004. 816 с.
3. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2018. 624 с.
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_118
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004. Дата оновлення: 02.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

Тема 4. Міжнародна звичаєва правотворчість

Лекція

Поняття міжнародного звичаю, його види. Визначення міжнародної звичаєвої правотворчості та її етапів. Проблеми утворення та застосування міжнародних звичаїв. «Об'єктивний» та «суб'єктивний» елементи міжнародного звичаю. «Миттєві» звичаї. Розрізнення міжнародних звичаїв та узвичаєнь. Значення практики «того, хто постійного заперечує» для утворення міжнародних звичаїв. Докази існування міжнародних звичаїв. Вплив, який створюють міжнародні звичаї на національне законодавство України

Семінарське заняття

1. Поняття міжнародного звичаю.
2. Особливості утворення міжнародних звичаїв.
3. Докази існування міжнародного звичаю.
4. Імплементация міжнародних звичаїв у національному правопорядку.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Коли виникає міжнародний звичай?
2. У чому значення практики «того, хто постійного заперечує»?
3. Чим відрізняються міжнародні звичаї та узвичаєння?
4. Чи міжнародні звичаї є обов'язковими для дотримання в Україні?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Міжнародна правотворчість являє собою широкий за своїми проявами, сферами впливу та суб'єктним колом процес. У класичному розумінні норми міжнародних звичаїв, як і норми міжнародних договорів, мають проходити два основні етапи формування із тим, щоб отримати силу юридично-обов'язкового правила поведінки у міжнародних відносинах.

На першому етапі відбувається формування самого правила поведінки, тобто норми, яка, однак, ще немає статусу правової. Це так званий «об'єктивний» елемент у структурі міжнародного звичаю, для формування якого необхідно, аби певна одноманітна поведінка суб'єктів міжнародного права у аналогічних ситуаціях мала місце протягом достатньо довгого проміжку часу. Часто результатом такої поведінки стає так зване міжнародне узвичаєння, що не маючи юридичної обов'язковості, у той самий час становить норму поведінки, недодержання якої у міжнародних відносинах може розглядатися як недружній акт та викликати певні форми протесту.

Слід враховувати, що традиційно міжнародні звичаї вважаються результатом загальної практики. Із цим пов'язана практика «того, хто постійного заперечує», завдяки якій певні держави намагаються протидіяти утворенню неvigідних для них звичаїв. Її значимість, однак, усе частіше піддається критиці.

Другим, обов'язковим для формування саме правової норми, є етап, на якому до «об'єктивного» елементу міжнародного звичаю додають так званий «суб'єктивний» елемент – згоду суб'єктів міжнародного права на надання вже сформованій міжнародній звичаєвій нормі поведінки характеру юридично-обов'язкової. На цьому етапі відбувається перетворення просто звичаю на звичай правовий.

Окремо у цьому контексті слід розглядати так звані «миттєві» звичаї, чиє існування обґрунтовують деякі дослідники, на думку яких, вони створюються не тривалою практикою, а визнанням правил, як таких, у тому чи іншому акті. Наприклад, мова йде про низку звичаїв у міжнародному космічному праві.

Варто пам'ятати, що відсутність регламентованої процедури утворення міжнародних звичаїв призводить до неоднозначного розуміння цих двох елементів як у міжнародній судовій практиці, так і у наукових працях різних вчених. Дуже часто між державами виникають суперечки стосовно змісту або навіть існування міжнародних звичаїв. У цьому зв'язу студенти мають знати, що може вважатися доказом існування міжнародних звичаїв.

Важливо розуміти, що відсутність безпосереднього визнання обов'язковості міжнародних звичаїв у Конституції України не означає, що наша держава не зобов'язана їх дотримуватися. Міжнародні звичаї, за винятком регіональних, є загальнообов'язковими, а отже, обов'язково мають виконуватися та враховуватися при розробленні національного законодавства.

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основи теорії: підручник Київ: Либідь, 2002. 605 с.
2. Гердеген М. Міжнародне право. Київ: К.І.С., 2011. 516 с.
3. Міжнародне публічне право : підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків : Право. Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
4. Нігреєва О.О. Правотворчість у міжнародному праві: окремі питання: *Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства*: кол. монографія / за ред. В. П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. С. 267–293.
5. Нігреєва О.О. Міжнародна звичаєва правотворчість : окремі аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 123–128.
6. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Право, 2012. 456 с.

Тема 5. Роль міжнародних судів у процесах міжнародної правотворчості

Лекція

Міжнародний суд та арбітраж: поняття, спільне та відмінне. Види міжнародних судових інституцій. Класичний підхід до розуміння сутності та ролі рішень міжнародних судів у міжнародному праві. Особливості впливу практики міжнародних судів на формування норм міжнародного права. Проблема прецедентного значення рішень міжнародних судів. Значення рішень Міжнародного Суду ООН у контексті формування міжнародних звичаїв, розвитку концепції норм *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes*. Рішення Міжнародного Суду ООН у справі *Barcelona Traction*. Особливості застосування принципу *ex aequo et bono* у процесі вирішення міжнародних спорів. Практика Європейського суду з прав людини, яка визнана джерелом національного права України.

Семінарське заняття

1. Міжнародний суд та арбітраж: поняття, спільне та відмінне. Види міжнародних судових інституцій.
2. Значення рішень міжнародних судів у міжнародному праві, їхній правотворчий ефект.
3. Норми *jus cogens* та зобов'язання *erga omnes* у контексті міжнародної судової правотворчості.
4. Застосування принципу *ex aequo et bono* у процесі вирішення міжнародних спорів.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Чи носять рішення міжнародних судів прецедентний характер? Якщо так, у чому він проявляється?
2. Як виникають норми *jus cogens*?
3. Що таке зобов'язання *erga omnes*?
4. Яка роль рішень Міжнародного Суду ООН у контексті формування міжнародних звичаїв?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Серед багатьох цікавих та дискусійних моментів, пов'язаних із міжнародною правотворчістю, на особливу увагу заслуговує місце у ній рішень міжнародних судових органів. Протягом майже всього XX сторіччя у науці та практиці міжнародного права заперечували можливість застосування судових прецедентів як джерел міжнародного права. Особливо цей підхід підтримувався радянською доктриною. Західні фахівці не були такими однастайними. Однак у цілому західна наука міжнародного права схилилася до непрецедентного характеру міжнародного судового процесу та дуже стримано висловлювалася щодо правотворчого ефекту судових рішень, адже самі міжнародні судові інституції, й перш за все Міжнародний Суд ООН, не були послідовними у використанні своїх попередніх рішень. Але із розвитком міжнародного правосуддя ситуація почала стрімко змінюватися. Твердження про відсутність судових прецедентів у міжнародному праві більш не є таким однозначним, особливо останнім часом, враховуючи стрімке зростання кількості міжнародних судових інституцій як універсального, так і регіонального характеру. Більш того, наявна велика кількість публікацій, що демонструє твердження про те, що судові рішення є джерелом міжнародного права, а міжнародні судові інституції – одними із правотворчих суб'єктів.

Разом із тим ситуація є дещо відмінною для різних міжнародних судових інституцій, а також стосовно судових рішень внутрішнього та зовнішнього походження. У цьому контексті важливо знати відмінності між міжнародними судами та арбітражем, а також орієнтуватись у різновидах сучасних міжнародних судових інституцій.

Варто звернути увагу на те, що провідну роль у міжнародному правотворчому процесі відіграє Міжнародний Суд ООН. Це особливою мірою стосується розвитку концепцій норм *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes*, ідентифікація яких наразі відбувається майже виключно завдяки його рішенням. На окрему увагу заслуговує застосування судами принципу *ex aequo et bono* у процесі вирішення міжнародних спорів. У процесі підготовки варто звернути увагу на відмінності цього принципу від принципу права справедливості (*equity*).

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Гердеген М. Міжнародне право. Київ: К.І.С., 2011. 516 с.
2. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків : Право. Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
3. Нігрєєва О. О. Застосування принципу *ex aequo et bono* у контексті міжнародної правотворчості: *Матеріали 74-ї наукової конференції проф.-викл. складу Одес. нац. ун-ту імені І. І. Мечникова*. Одеса: Фенікс, 2019. С. 66–69.
4. Нігрєєва О.О. Судові рішення у системі джерел міжнародного права: зміна концепту. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2014. Т. 19. Вип. 2 (23). С. 80 –86.
5. Нігрєєва О. О. Види зобов'язань *erga omnes* у сучасному міжнародному праві. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 1. С. 162–170.
6. Нігрєєва О. О. Щодо сутнісних ознак зобов'язань *erga omnes*. *Альманах міжнародного права*. 2021. Вип. 25. С. 29–37.

Тема 6. «М'яке право» та інші юридичні засоби врегулювання міжнародних відносин

Лекція

Підходи до визначення «м'якого права» та його складових. Особливості його формування та впливу на процес регулювання міжнародних відносин. Розрізнення обов'язкових та рекомендаційних рішень міжнародних організацій. Застосовування норм «м'якого права» у процесі наукових досліджень для формування пропозицій щодо вдосконалення як міжнародно-правового, так і внутрішньодержавного правового регулювання суспільних відносин. Правотворче значення односторонніх актів держав. Місце наукової доктрини у нормотворчих процесах в міжнародному та національному праві України.

Семінарське заняття

1. Поняття та функції «м'якого права».
2. Обов'язкові та рекомендаційні рішення міжнародних організацій.
3. Односторонні акти держав: види та значення для утворення міжнародних зобов'язань.
4. Наукова доктрина як допоміжний засіб встановлення змісту норм міжнародного права.

Контрольні запитання до семінарського заняття

1. Які особливості формування «м'якого права» та його впливу на процес регулювання міжнародних відносин?
2. Які міжнародні акти відносяться до «м'якого права»?
3. У чому полягає правотворче значення односторонніх актів держав?
4. Як наукова доктрина впливає на утворення норм міжнародного права?

Методичні вказівки до вивчення питань теми

Сучасна система міжнародного права, зважаючи на свою статичність та складні механізми правотворчості, усе частіше демонструє неспроможність швидко та ефективно задовольняти потреби міжнародного співтовариства. У цій ситуації актори міжнародної системи, як публічного, так і приватного характеру, намагаються віднайти більш дієві інструменти. Саме до таких механізмів можна віднести так зване «м'яке право» або ж *soft law*.

Концепція *soft law* не є цілком юридичною, а отже, не може розглядатися та визначатися виключно у контексті міжнародного права та його інструментарію. Наразі у найбільш широкому сенсі під терміном «м'яке право» розуміють сукупність різнорідних норм, як правового, так і неправового характеру, що можуть міститися, як у міжнародних договорах, так і в рішеннях міжнародних організацій та інших актах, якщо вони не встановлюють чітких юридичних прав та обов'язків держав й інших суб'єктів міжнародного права. До них відносять норми, що містяться у необов'язкових частинах міжнародних договорів або ж міжнародних договорах, які ще не набрали чинності, рішеннях міжнародних судових органів та рішеннях міжнародних організацій і конференцій. Хоча найбільш широко визнане віднесення до «м'якого права» саме останньої групи рішень.

У цьому зв'язку важливо розмежовувати рекомендаційні, якими є переважна більшість рішень міжнародних організацій, та їхні обов'язкові рішення, які можна вважати повноцінним джерелом міжнародного права.

Важливу роль у процесах міжнародної правотворчості відіграють односторонні акти держав, які хоч і не є джерелом норм, але можуть слугувати доказом їх існування та містити зобов'язання держав. Потрібно знати їх види та розуміти значення принципу естопеля, що вимагає послідовності у поведінці держави.

Нарешті, слід приділити увагу такому допоміжному засобу встановлення змісту норм міжнародного права як «доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права різних націй», що зіграли життєво важливу роль у розвитку міжнародного права, особливо у роки його становлення. Певна їхня значущість зберігається й наразі, про що свідчать численні посилання на наукові праці, наприклад, у рішеннях міжнародних судів та арбітражі. Звісно, вага наукових праць варіюється в залежності від стану галузі міжнародного права, якої вони стосуються, адже чим більш

кодифікованою та врегульованою у міжнародних договорах вона є, тим менше у ній залишається простору для наукових дискусій.

Рекомендована література та нормативні матеріали

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основи теорії: підручник. Київ : Либідь, 2002. 605 с.
2. Карлюга Є. К. «М'яке право» як регулятор міжнародних відносин: теоретичні та практичні аспекти: дипломна робота ... магістр: 081. Одеса, 2021. 103 с.
3. Мельник С. А. Односторонние акты государств в современном международном праве. Одесса: Феникс, 2011. 336 с.
4. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків : Право. Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
5. Нігрєєва О. О. «М'яке право» у міжнародній системі: до питання про зміст та функції. *Правова держава*. 2018. № 30. С.147–153.
6. Стрельцова Є. Д. М'яке міжнародне право як інструмент міжнародно-правової уніфікації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 223–226.

4. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Поняття міжнародної правотворчості та її відмінності від міжнародної нормотворчості.
2. Принципи міжнародної правотворчості.
3. Етапи міжнародного правотворчого процесу.
4. Види міжнародної правотворчості.
5. Суб'єкти міжнародної правотворчості.
6. Поняття джерел міжнародного права та їх види.
7. Основні тенденції щодо розуміння джерел міжнародного права.
8. Нові «нетрадиційні» джерела міжнародного права.
9. Особливості процесу укладання міжнародного договору.
10. Форми вираження згоди держави на юридичну обов'язковість для неї міжнародного договору.
11. Порядок набуття чинності міжнародним договором.
12. Важливість застережень до міжнародних договорів та їх юридичні наслідки.
13. Порядок внесення змін до міжнародних договорів.
14. Поняття імплементації міжнародного договору та її особливості на міжнародному та національному рівнях.
15. Підстави визнання міжнародного договору недійсним.
16. Способи припинення дії міжнародних договорів.
17. Особливості утворення міжнародних звичаїв.
18. «Приховані» процеси міжнародної звичаєвої правотворчості.
19. Особливості застосування загальних принципів права для врегулювання міжнародних відносин;.
20. Допоміжні засоби врегулювання міжнародних відносин.
21. Сутність та роль рішень міжнародних судів у міжнародному праві.
22. Види міжнародних судів та арбітражі.
23. Особливості впливу практики міжнародних судів на формування норм міжнародного права.
24. Концепції норм *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes*.
25. Особливості застосування принципу *ex aequo et bono* у процесі вирішення міжнародних спорів.
26. Різні підходи до визначення «м'якого права».
27. Різні акти «м'якого права» та їх вплив на процес регулювання міжнародних відносин.
28. Правотворче значення односторонніх актів держав.
29. Місце та роль наукової доктрини у нормотворчих процесах в міжнародному та національному праві України.
30. Роль держави у міжнародних правотворчих процесах.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. Нормативні джерела

1. Міжнародні акти

1. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a04
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. (ратифікована із застереженням і заявою Президією Верховної Ради УРСР 14.04.1986). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_118
3. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України № 2608-XII від 17.09.1992). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_185
4. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. : Прийнята 24.10.1970 Резолюцією № 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_569
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. (ратифікована Президією Верховної Ради УРСР 03.08.1954). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004 .
7. Проект кодексу злочинів проти миру та безпеки людства 1996 р.: Робота Комісії міжнародного права. URL : <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789213622155c003>.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду 1945 р. (ратифікований Указом Президії Верховної Ради СРСР 20.08.1945) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
9. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine): Judgment of the International Court of Justice of 2009. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=95&case=132&code=ru&p3=5> .
10. The Final Report of the Arbitration Panel on “Restrictions applied by Ukraine on exports of certain wood products to the European Union” (“Ukraine-Wood products”) of 11 December 2020. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/december/tradoc_159181.pdf

2. Національне законодавство

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. Відомості Верховної Ради України. 1990. № 31. С. 420
2. Конституція України від 28.06.1996 (дата оновлення: 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 (дата оновлення: 02.12.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 (редакція від 11.04.2021). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

II. Основна література

1. Антонович М. М. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
2. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс, 2018. 762 с.
3. Буткевич В. Г. Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основи теорії: підручник. Київ: Либідь, 2002. 605 с.
4. Гердеген М. Міжнародне право. Переклад з нім. 9-го вид., перероб. і доп. Київ: К.І.С., 2011. 516 с.
5. Київець О. В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела: монографія. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. 479 с.
6. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / В. Г. Буткевич та ін. Київ : Либідь, 2004. 816 с.
7. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / Антипенко В. Ф. та ін. Київ: НАУ, 2012. Т. 1. 420 с.
8. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / Антипенко В. Ф. та ін. Київ: НАУ, 2012. Т. 2. 348 с.
9. Міжнародне публічне право : підручник у 2 т. / В. В. Мицик та ін. Харків: Право. Т.1. Основи теорії. 2020. 416 с.
10. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2020. 624 с.
11. Нігрєєва О. О. Загальні принципи права як регулятор міжнародних відносин: поняття та визначення. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 197–201.
12. Нігрєєва О. О. Міжнародне право: навч.-метод. посібник. Одеса: Атлант, 2012. 140 с.
13. Нігрєєва О. О. Правотворчість у міжнародному праві: окремі питання: *Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства*: колект. монографія; за ред. В. П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. С. 267–293.

14. Нігрєєва О. О. Щодо сутнісних ознак зобов'язань *erga omnes*. *Альманах міжнародного права*. 2021. Вип. 25. С.29–37.
15. Пронюк С. В. Сучасне міжнародне право: навч. посібник. Київ: КНТ, 2010. 280 с.
16. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2020. 744 с.
17. Стрельцова Є. Д. М'яке міжнародне право як інструмент міжнародно-правової уніфікації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 223–226.
18. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum* до 60-річчя проф. М. В. Буроменського: моногр. / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса: Фенікс, 2017. 564 с.
19. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: підручник. Київ: Знання, 2012. 631 с.
20. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2012. 456 с.

III. Додаткова література

1. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2016. 230 с.
2. Боднар К. П. Особливості правової природи арбітражних механізмів міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (ІКСІД) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2016. 213 с.
3. Бурма С. К. Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в Європейському суді з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2015. 231 с.
4. Ващенко В. А. Денонсація міжнародних договорів в теорії та практиці сучасного міжнародного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2019. 223 с.
5. Герасимчук Н. В. Функції міжнародних інституцій у підвищенні ефективності міжнародно-правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2016. 228 с.
6. Іванов Ю. А. Міжнародно-правове регулювання боротьби з тероризмом у сучасних умовах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2000. 173 с.
7. Карлюга Є. К. «М'яке право» як регулятор міжнародних відносин: теоретичні та практичні аспекти: дипломна робота ... магістр: 081. Одеса, 2021. 103 с.
8. Мануїлова А. І. Естопель як загальний принцип міжнародного права: дис. ... д-ра філософії: 293. Одеса, 2021. 250 с.
9. Мельник С. А. Односторонние акты государств в современном международном праве. Одесса: Феникс, 2011. 336 с.
10. Нігрєєва О. О. Правотворчість у міжнародному праві: до питання про визначення. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 4. С. 35–42.

11. Нігрєєва О. О. Примат міжнародного права за законодавством України: *матеріали Міжн. наук. конф. «Проблеми національної державності»* (Одеса, 26.03.2010). Одеса : Астропринт, 2010. С. 200–203.
12. Нігрєєва О. О. International Law-making Subjects in a Changing World. *Legea si Viata*. 2014. № 8/3. Р. 104–106.
13. Нігрєєва О. О. Правотворчість у контексті джерел міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 157–162.
14. Нігрєєва О. О. Судові рішення у системі джерел міжнародного права: зміна концепту. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2014. Т. 19, Вип. 2 (23). С. 80–86.
15. Нігрєєва О. О. International Courts in the International Law-making Process. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2014. Т. 19, Вип. 4 (25). С. 35–46.
16. Нігрєєва О. О. Міжнародна звичаєва правотворчість: окремі аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 123–128.
17. Нігрєєва О. О. Міжнародна правотворчість крізь призму юридичного процесу. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 162–167.
18. Нігрєєва О. О. Джерела міжнародного права у діяльності сучасних міжнародних кримінальних трибуналів. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 154–159.
19. Нігрєєва О. О. «М'яке право» у міжнародній системі: до питання про зміст та функції. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 147–153.
20. Нігрєєва О. О. Види зобов'язань erga omnes у сучасному міжнародному праві. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 1. С. 162–170.
21. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного та міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1(80). С. 29–36.
22. Стрельцова Є. Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2020. 42 с.
23. Decaux, Emmanuel. *Droit international public*. Paris: DALLOZ, 2008. 452 p.
24. Le domande d'esame di Diritto Internazionale Pubblico: Revisione a cura del dott. Federico del Giudice. Napoli: Simone, 2009. 304 p.
25. Prosper, Weil. Towards Relative Normativity in International Law? *The American Journal of International Law*. 1983. Vol. 77, № 3. Р. 413–442.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

При вивченні курсу застосовуються такі методи навчання: словесний, наочний, практичний, що передбачають лекції, роботу з учбовою та спеціальною літературою, нормативними актами, індивідуальні бесіди. З найбільш важливих тем курсу проводяться семінарські заняття. На них можуть використовуватись різні форми та методи навчання і контролю знань студентів: доповіді, експрес-опитування, доповнення відповіді, співбесіда, вільна дискусія, обговорення рефератних повідомлень, розв'язання казусів, виконання самостійних і контрольних робіт, індивідуальні завдання та інші. Рівень знань, підготовленості, ерудиції, активності студентів на семінарах викладач оцінює самостійно.

Навчальна дисципліна «Теорія та практика міжнародної правотворчості» викладається за кредитно-модульною системою організації навчального процесу.

Оцінювання знань студентів повинно сприяти реалізації низки завдань, зокрема:

- підвищенню мотивації студентів до системного навчання, переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування системних, стійких знань, умінь і навичок;
- забезпеченню відкритості контролю;
- подоланню суб'єктивізму при оцінюванні знань;
- розвитку творчого мислення студентів та підвищення ефективності навчального процесу.

Ця дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з 3х змістовних модулів (ЗМ). Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індивідуальних завдань, які включають *поточний* та *підсумковий* контроль.

Під час вивчення дисципліни здобувачі виконують творчу роботу у вигляді наукової доповіді. Метою проведення цієї роботи є: закріплення, поглиблення і узагальнення знань, отриманих студентами під час набуття теоретичних і практичних навичок та їхнього використання при розв'язанні теоретичних і практичних завдань, пов'язаних із правовим врегулюванням міжнародних та національних відносин.

При виконанні роботи студент повинен продемонструвати вміння роботи в сфері науково-дослідної діяльності, здатність опрацювання нормативних матеріалів, вміння творчого й оригінального вирішення складних завдань.

Завдання студенти виконують самостійно протягом вивчення дисципліни на тлі проведення консультацій із викладачем дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

Робота повинна містити такі елементи наукового дослідження, як: практична значущість; комплексний і системний підходи до вирішення поставленого завдання; використання сучасної методології та наукових

розробок та досліджень за обраною темою; застосування оригінального підходу до вирішення поставленого завдання.

Викладення матеріалу має починатися із вступної частини, де студент повинен продемонструвати теоретичну та практичну значущість обраної теми, довести її актуальність. Основна частина має містити викладення необхідного матеріалу за темою. На завершення студент повинен дійти власних висновків та надати рекомендації щодо вирішення окреслених у вступі проблем.

Оформлення доповіді має відповідати наступним вимогам.

Обсяг роботи не повинен перевищувати 7000 знаків та пробілів. Список використаної літератури має містити опрацьовані під час виконання роботи нормативні акти, теоретичні джерела із зазначенням автору чи авторів, назви роботи, року і місця видання, оформлені відповідно до вимог державного стандарту з бібліографічного опису ДСТУ 8302:2015.

Зразки для оформлення списку використаної літератури:

1. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a04
2. Ващенко В. А. Денонсація міжнародних договорів в теорії та практиці сучасного міжнародного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2019. 223 с.
3. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2020. 624 с.
4. Нігреєва О. О. Правотворчість у міжнародному праві: окремі питання. *Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства*: колект. монографія / за ред. В. П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. С. 267–293.
5. Нігреєва О. О. Міжнародна правотворчість крізь призму юридичного процесу. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 162–167.
6. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2012. 456 с.

Орієнтовні теми для написання наукової доповіді:

1. Вплив міжнародних звичаїв на державну правотворчість.
2. Правотворче значення односторонніх актів держав.
3. Особливості впливу практики міжнародних судів на формування норм міжнародного права.

Студенти мають право обрати тему на власний розсуд відповідно до програми курсу, попередньо узгодивши її з викладачем. Бали, отримані за виконання роботи, враховуються при проведенні підсумкового контролю.

Результати роботи студентів протягом семестру оцінюються за 100-бальною системою. За результатами оцінювання змістового модуля студентам виставляються бали. Максимальна кількість балів, що може набрати студент за один ЗМ дорівнює 20-ти балам. 40 балів надаються студентові у випадку успішного проходження підсумкового контролю. Під

час викладання матеріалу лекцій лектор може здійснювати контрольні опитування студентів.

У випадку відсутності студента на лекції або семінарському занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в позааудиторний час (час консультацій викладача). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими, і за них не нараховується оцінка в балах.

Таким чином, за цю дисципліну студентом може бути отримано максимально 100 балів.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Підсумковий контроль (залік)	Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3			
T1	T2	T3	T4	T5	T6		
10	10	10	10	10	10	40	100